

BAIXO O IMPULSO DA REPETICIÓN: HISTORIA DE LA TRADUCCIÓN EN ESPAÑA

Anxo Fernández Ocampo
Universidade de Vigo

Lafarga, Francisco e Pegenaute, Luis (eds.). 2004. *Historia de la traducción en España*. Salamanca: Editorial Ambos Mundos. Prefacio de Roman Álvarez e Mª Carmen África Vidal, con introducción de Francisco Lafarga e Luis Pegenaute.

Un volume de 872 páxinas, con 11 capítulos a cargo dos autores que seguen:

- La traducción en el ámbito de la cultura castellana:
- La Edad Media (J.-C. Santoyo)
- La época del Renacimiento y del Barroco (J. M. Micó)
- El siglo XVIII, de la Ilustración al Romanticismo (F. Lafarga)
- La época romántica (L. Pegenaute)
- La época realista y el Fin de siglo (L. Pegenaute)
- De las vanguardias a la Guerra Civil (M. Gallego Roca)
- De la Guerra Civil al pasado inmediato (M. Ángel Vega)
- La situación actual (L. Pegenaute)
- La traducción en otros ámbitos lingüísticos y culturales:
- El ámbito de la cultura catalana (J. Pujol, J. Solervicens, E. Gallén, M. Ortín)
- El ámbito de la cultura gallega (C. Noia)
- El ámbito de la cultura vasca (X. Mendiguren)

O relevo investigador dos autores e da autora dos capítulos, persoas todas elas especializadas no ámbito da historia da tradución literaria, garante a calidade do exposto ó longo deste traballo colectivo. En moitos casos elas levan abondos anos producindo obras de referencia na materia e sinalando a urxencia de reservarlle á historia das traducións un lugar que merece na organización académica da universidade española. Por outra banda, o volume semella dar unha resposta diferida á *Historia da tradución en Occidente* de Van Hoof, propoñendo o coñecemento dos espazos literarios traducidos do Estado español ó mesmo nivel do que o francés ou o inglés.

Se a publicación trataba (p. 16) de

presentar adecuadamente, seguindo un orden cronolóxico, la situación de la traducción [literaria] en España en distintos perío-

dos históricos, combinando las referencias a la actividad traductora con las necesarias alusiones a las poéticas vigentes o generalmente aceptadas en cada período,

daquela o obxectivo desta presentación pode considerarse cumprido. Mais se se trataba de facer unha historia da tradución que non se limitase a abordar contidos de estudos literarios, a proposta, na nosa opinión, é un fracaso. Vexamos por qué.

En primeiro lugar non se advirte ningunha toma de posición respecto da metodoloxía da ciencia histórica aplicada ó campo de saber da tradución e da interpretación nin tampouco en xeral ós demais campos humanísticos. Se atendemos a transdisciplinariade do campo do saber da tradución, fáltanos na obra algunha referencia á necesidade de desenvolver métodos de enquisa e debullado de datos tirados da multiplicidade dos documentos escritos xerados pola sociedade, como poden ser censos, epitafios ou gravacións: en definitiva aquelas caixas de follalata do mundo privado nas que se conta a historia dos usos sociais e da comunicación escrita. Como veremos nesta curta recensión, a *Historia de la traducción en España* non trata a escritura das clases populares, eludindo dese xeito o tema da desigualdade social como vector fundamental da análise histórica, e esta quizais sexa a súa eiva principal.

Por outra banda, un erro metodolóxico habitual na caracterización de determinados espazos históricos consiste en atribuírle a unha suposta falla de eséxese o que é simple ausencia de verbalización da reflexión sobre a tradución. Sen unha adecuada metodoloxía investigadora, que non se limite á consulta dos repertorios existentes e que tente reconstruír experimentalmente as condicións de produción textual no pasado, a falla de materiais só proba que non se conservaron ou que non existiron rexistros escritos. Unido a este fenómeno encóntrase o cliché da polarización entre Idade Media e Idade Moderna que serve de chave de paso entre algúns capítulos.

Na descrición do modelo de traballo proposto para cada un dos autores, inclúese o epígrafe «eventuales alusiones a traducciones de textos no literarios» (p. 16), coma se a oposición entre textos traducidos literarios e textos traducidos non literarios fose unha distinción construtiva e un criterio suficiente para que prevaleza como obxecto de estudo preferente a tradución literaria. Quen si explicita casos de traducións de textos xurídicos ou non literarios é Santoyo, como o ten feito xa en anteriores artigos dedicados á historia das traducións. Mais a maioría dos capítulos teiman en considerar que a tradución é un modo de alimentar as literaturas nacionais e basean a investigación unicamente no testemuño escrito filtrado e categorizado pola Filoloxía, o cal non é suficiente para desenvolver unha historia das traducións. Esta debería pola contra basearse nas actitudes e accións do espectro social, todo el concernido polo *habitus* da tradución e da interpretación.

No capítulo proposto por Pegenaute dáse a entender que a tradución de textos pragmáticos é un fenómeno máis ben propio da época actual. Conforme ós obxectivos xerais do proxecto, no seu itinerario pola situación contemporánea Pegenaute propón como medida o formato da tradución editorial, o cal, como vimos, non serve para entender o conxunto dos fenómenos tradutivos da historia pasada e contemporánea. A sucesión de datos tirados de estudos diferentes afoga o que podería ser un fío argumentativo máis claro e máis atrevido da situación profesional contemporánea. Como mostra da sedimentación do capítulo debemos sinalar que unhas liñas dedicadas á figura de tradutor independente na páxina 584 se repiten máis adiante na páxina 593. A ONU, a Unión Europea, a administración e as altas institucións aparecen como importantes fornecedores do mercado, mais non se establece no capítulo o peso tanto absoluto como relativo que segue exercendo a grande masa e fluxo de textos traducidos, que se resolven grazas ó exercicio libre e externo da profesión.

No canto dunha narración máis elástica e integradora, moitas partes son o resultado dun denso e sostido *name-dropping*. Mais do conxunto das contribucións unha deles sorprendeunos moi negativamente pola súa falla de rigor. Parecéronos inaceptables algunhas reflexións puristas de Vega que, con alusións á «virgen archimandrita» creada por Astrid Lindgren ou ó «infumable» Harry Potter (p. 557) dificilmente cumpren cos supostos de obxectividade e de obxectivación necesarias neste estudo. Deseñar un canon de autores e perpetuar a súa orde xamais debería ser tarefa da tradutoloxía nin da tradución, por moito que se queira facer dela un “xénero de escritura” (Vega, p. 577). Vega, quen semella herdar directamente de Bossuet a súa visión do exótico e do pasado, tampouco renuncia ó presunto dereito de prescribir modos de tradución, como acontece no seu exemplo do Corán.

O capítulo «El ámbito de la cultura gallega» representa a área cultural e lingüística galega do mosaico da obra, ofrecendo nel a doutora Camiño Noia un calidoscópico estado da cuestión cunha liña argumentativa de corte histórico. Do discurso da especialista intúese que as grandes nacións precisan dispoñer de libros e poder estudalos na súa lingua. Coidamos que o atesouramento dun patrimonio literario editado expresa a necesidade de compoñer un depósito de textos traducidos nunha determinada lingua, acolléndose en certa maneira á definición da *translatio studii* como afirmación da autoridade da lingua vernácula. Este principio de carácter xeral é ben vello, aplicándose ás tentativas dun sistema para fundar o dereito da súa lingua para acoller a sabedoría, insistindo na viabilidade mesma da traducibilidade na súa lingua. Pero este traballo suscita o problema común da actual historiografía da tradución literaria, dominada polo impulso da repetición e pola ideoloxía da tradución entendida como mecanismo de produción dun repertorio de textos –ás veces por importación, outras veces por lexitimación de traducións “asumidas”–, e preguntámonos: como se comunica ó conxunto dos axentes sociais a lexitimidade conseguida a través da tradución do produto literario? Por sorte, o

alcance prospectivo dunha recensión é suficientemente limitado para que renunciemos a achegar unha resposta inmediata sobre esta cuestión.

Por outra banda, admitir e acollerse a conceptos derivados da idea de séculos escuros impide percibir a translación de produtos dende e para o galego que por necesidade tivo que darse. Botamos en falta alusións á función da tradución na literatura gris que, no caso galego como no dos demais sistemas periféricos da península, é especialmente representativo da tensión entre linguas na loita polo espazo e polo propio dereito a traducir. Limitándonos ó ámbito da literatura o mesmo se pode dicir: por exemplo, por que non explicar en termos de tradución, e xa non só simplemente por diglosia, as versións híbridas en galego dos romances da épica castelá? Os temas populares e grises concirnen de feito toda a dimensión escrita do galego, dende a correspondencia dos emigrantes ata a sobreimpresión paratradutiva dos sinais institucionais da toponimia nos anos oitenta. Diremos finalmente que a densidade e o alto número de feitos de tradución referidos neste capítulo provoca, como é natural, imprecisións no detalle da información. Así, por exemplo, o «largo poema narrativo del antiguo dialecto de Cornualles en versión bilingüe» (pp. 757-758) traducido por Núñez Bua só mide en realidade 36 versos, e de feito o dialecto do que se trata é o de “Cornualla”, non “Cornualles”.

Na bibliografía final do volume observamos que falta a referencia á enciclopedia de estudos da tradución de Routledge (Baker 1998), do que a metade do volume vai dedicada á historia das traducións por estados e/ou linguas. Certos aspectos das áreas temáticas da bibliografía son pouco actualizados (Pegenaute emprega a etiqueta arcaica e ó noso ver inexacta de “tradución subordinada”, p. 587). Tamén é patente nela a ausencia de recursos multimedia e en rede especializados en historia da tradución, activos dende hai algúns anos, e tamén de estudos especializados na historia de sectores profesionais diferentes dos editoriais –do que un bo exemplo saíría do prelo de feito no mesmo ano: o monográfico da revista *Hermeneus Historia de la traducción en la administración y en las relaciones internacionales en España*, de Cáceres Würsig. Por outra banda, e no que atinxe a historia das traducións como disciplina, a *Historia de la traducción en España* non tira abondo proveito da orientación por temas –en certa maneira oposta á nacional– de Delisle e Woodsworth 1995, que lembraban daquela a importancia no deseño curricular de formar estudantes “xeneralistas”.

O paratexto do libro, continuista coa ideoloxía xeromía, traduce certo clima de repetición. O libro preséntase a si mesmo como Historia: como manifestación do seu carácter de autoridade o volume toma a semellanza dun libro impreso do século XVI ou XVII, do que as costuras do lombo axiña sobresaen ó pouco tempo de manexado. O propio San Xerome apadriña a edición e preside na cuberta, revalidando a consagrada dualidade da palabra e do senso, do literal e do libre, do fiel e do infiel; en definitiva revalidando a trampa binaria da que, dende Cicerón, o discurso tradutolóxico clásico non soubo saír.

En resumo, a obra constitúe unha completa e meritoria ferramenta de estudo e de coñecemento enciclopédico deseñada para os estudos literarios, pero –e isto non é ningún paradoxo– un lastre para os obxectivos da traduto-
loxía contemporánea.

